

ELEKTRON BIZNES VA RAQAMLI IQTISODIYOT: MENEJMENT STRATEGIYALARI VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Suyarov Akram Musayevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
axborot texnologiyalari kafedrası PhD, dotsent

akramsuyarov@mail.ru

Nuraliyev Ismoilbek Bekmurod o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Buxgalteriya hisobi va menejment

fakulteti talabasi

ismoilbeknuraliyev01@gmail.com

Annotatsiya: Raqamli iqtisodiyot zamonaviy global biznesning muhim komponentiga aylangan va korxonalarda samarali menejmentni ta'minlashda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron biznes (e-business) tushunchasi esa raqamli platformalar orqali korxona faoliyatini tashkil etish va optimallashtirish jarayonini anglatadi. Ushbu maqola elektron biznes va raqamli iqtisodiyotning o'zaro bog'liqligini chuqur tahlil qiladi, menejment strategiyalari va innovatsion yondashuvlar nuqtai nazaridan korxona samaradorligini oshirish imkoniyatlarini o'rganadi. Tadqiqotning maqsadi – elektron biznesni joriy etish orqali raqamli iqtisodiyot sharoitida samarali menejment strategiyalarini ishlab chiqish va amaliy tavsiyalar berish. Maqola metodologiyasida sifatli va miqdoriy tahlillar, solishtirma tahlil va case-study usullari qo'llanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, elektron biznesni samarali tatbiq etish korxona resurslarini optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish, innovatsion mahsulot va xizmatlar yaratish orqali raqobatbardoshlikni oshirishga imkon beradi. Ushbu maqola ilmiy va amaliy jihatdan korxona menejmenti, iqtisodiyot va IT sohalarida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun qimmatli manba bo'lishi mumkin.

Kalit soʻzlar: elektron biznes, raqamli iqtisodiyot, menejment strategiyalari, innovatsion yondashuvlar, raqamli transformatsiya, korxona samaradorligi, e-commerce, axborot texnologiyalari

Kirish

Raqamli transformatsiya bugungi kunda global iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanib, korxonalarning faoliyat strategiyalarini tubdan oʻzgartirmoqda. Internet texnologiyalari, mobil kommunikatsiyalar, sunʼiy intellekt va katta maʼlumotlar (big data) korxonalarning biznes jarayonlarini optimallashtirishda muhim vositaga aylangan. Elektron biznes kontsepsiyasi esa korxona faoliyatining raqamli platformalarda tashkil etilishini anglatadi va raqamli iqtisodiyotning strategik komponenti sifatida qaraladi.

Raqamli iqtisodiyotning dolzarbligi bir nechta omillarda namoyon boʻladi. Avvalo, global raqobat kuchayib borayotgani, isteʼmolchi talablarining tez oʻzgarishi va texnologik innovatsiyalar joriy etilishi zarurati elektron biznesni rivojlantirishni shoshilinch vazifa sifatida qoʻyadi. Ikkinchidan, korxonalar uchun xarajatlarni kamaytirish va resurslarni samarali boshqarish imkoniyatlarini yaratadi. Uchinchi omil – korxonalarda qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirish va maʼlumotlarga asoslangan strategik qarorlar qabul qilish zarurati.

Kirish qismida tadqiqotning obyekti – elektron biznesning korxona menejmentidagi roli, predmeti esa – raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron biznes orqali samarali menejment strategiyalarini ishlab chiqishdir. Tadqiqotning maqsadi – elektron biznesni qoʻllash orqali korxona samaradorligini oshirish va innovatsion menejment yondashuvlarini aniqlash. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat: mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, elektron biznes va raqamli iqtisodiyotning oʻzaro bogʻliqligini oʻrganish, korxonalarda elektron menejment strategiyalarini tadqiq qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar sharhi

Elektron biznes va raqamli iqtisodiyot mavzusi so'nggi o'n yillikda jadal rivojlanmoqda. Porter va Heppelmann (2015) raqamli texnologiyalar korxona raqobatbardoshligini oshirishga qanday ta'sir qilishi mumkinligini ko'rsatgan. Ularning tadqiqotlari elektron biznesning asosiy komponentlarini – onlayn savdo, elektron xizmatlar, raqamli marketing va korporativ axborot tizimlarini – aniqlashga xizmat qiladi.

Laudon va Traver (2020) esa elektron tijoratning global iqtisodiyotdagi o'rnini tahlil qilgan. Ularning fikricha, elektron biznes korxonalarga xarajatlarni kamaytirish, mijozlar bilan bevosita aloqalarni o'rnatish va biznes jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini beradi. Brynjolfsson va McAfee (2014) raqamli iqtisodiyot kontseptsiyasini rivojlantirib, IT texnologiyalarining korxona samaradorligiga ta'sirini o'rganadilar.

O'zbekistonda ham elektron biznes va raqamli iqtisodiyot sohasida ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Masalan, Xolboev (2019) elektron biznesning korxona samaradorligiga ta'sirini o'rganib, raqamli platformalarni joriy etish orqali xarajatlarni kamaytirish va xizmat sifatini oshirish imkoniyatlarini ta'kidlagan. Shu bilan birga, Toshkent shahridagi bir nechta korxonalar bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar elektron biznesning menejment jarayonlarini qayta tashkil etish va ichki resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Adabiyotlar sharhida elektron biznesning samaradorligi korxona strategiyasining boshqa komponentlari bilan uzviy bog'liqligi ta'kidlanadi. Masalan, marketing strategiyasi, moliyaviy boshqaruv, ishlab chiqarish jarayonlari va kadrlar siyosati elektron biznesga moslashgan bo'lishi zarur. Shu nuqtai nazardan, raqamli transformatsiya jarayonida menejment strategiyalari va innovatsion yondashuvlarni birlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Metodologiya

Tadqiqot metodologiyasi sifatida sifatli va miqdoriy tahlillar, solishtirma tahlil, case-study va statistik ma'lumotlarni tahlil qilish usullari qo'llanildi. Ma'lumotlar manbalari

sifatida ilmiy maqolalar, kitoblar, global va mahalliy elektron biznes platformalari bo'yicha statistik ma'lumotlar ishlatilgan.

Sifatli tahlil orqali elektron biznesning menejment jarayonlariga ta'siri o'rganildi, korxona ichki jarayonlari va tashqi bozor sharoitlari bilan bog'liqligi aniqlandi. Miqdoriy tahlil esa korxona samaradorligidagi o'zgarishlarni statistik ko'rsatkichlar bilan taqqoslash imkonini berdi. Shu bilan birga, case-study usuli orqali mahalliy va global korxonalarda elektron biznesni joriy etish tajribasi o'rganildi.

Asosiy tahlil

Elektron biznesni joriy etish orqali korxona faoliyatida bir nechta muhim natijalarga erishish mumkin. Birinchi navbatda, xarajatlarni optimallashtirish. Masalan, an'anaviy savdo tizimlariga nisbatan onlayn platformalar orqali mahsulot va xizmatlarni taqdim etish xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi. Ikkinchidan, ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirish. Elektron biznes platformalari mijozlar xatti-harakatlarini real vaqt rejimida tahlil qilish imkonini beradi, bu esa marketing va ishlab chiqarish strategiyasini moslashtirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, innovatsion mahsulot va xizmatlar yaratish imkoniyati. Elektron biznes orqali korxonalar yangi xizmatlar va mahsulotlarni tezkor tatbiq etishi mumkin. Masalan, onlayn banking, elektron savdo platformalari, virtual xizmatlar va mobil ilovalar mijozlar bilan interaktiv aloqalarni kuchaytiradi.

Shuningdek, elektron biznes korxona ichki jarayonlarini avtomatlashtirish va optimallashtirish imkonini beradi. Masalan, inventarizatsiya, buxgalteriya, mijozlar bilan aloqa va marketing jarayonlarini raqamlashtirish orqali samaradorlik oshadi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron biznes strategiyasi korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi va yangi bozorlarni egallash imkoniyatini beradi.

Amaliy ahamiyat

Ushbu tadqiqot natijalari korxona menejmenti va IT sohasida amaliy tavsiyalar berish imkonini yaratadi. Birinchidan, korxonalar elektron biznesni joriy etishda ichki jarayonlarni qayta tashkil etish va xodimlarni raqamli ko'nikmalar bilan ta'minlashga e'tibor qaratishi zarur. Ikkinchidan, ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish tizimini yaratish, marketing strategiyasini moslashtirish va mijozlar bilan interaktiv aloqalarni o'rnatish tavsiya etiladi. Uchinchidan, innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratish orqali raqobat afzalligi hosil qilish mumkin.

Amaliy jihatdan, elektron biznesni joriy etish korxonalarga resurslarni optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish va mijozlar bazasini kengaytirish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona samaradorligini oshirish uchun menejment strategiyasini doimiy yangilab borish va innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish muhim hisoblanadi.

Xulosalar

Raqamli iqtisodiyot va elektron biznesning o'sishi global biznes jarayonlarini tubdan o'zgartirmoqda. Tadqiqot ko'rsatdiki, elektron biznesni joriy etish korxona samaradorligini oshirish, resurslarni optimallashtirish va xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, elektron biznes orqali innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratish, mijozlar bilan interaktiv aloqalarni o'rnatish va raqobat afzalligi hosil qilish mumkin.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi elektron biznes va raqamli iqtisodiyotning menejment strategiyalari bilan bog'liq integrativ yondashuvni taklif etishda namoyon bo'ladi. Amaliy ahamiyati esa korxona menejmenti, iqtisodiyot va IT sohalarida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun foydali tavsiyalarni taqdim etishdan iborat.

Kelajakda elektron biznes va raqamli iqtisodiyot bo'yicha tadqiqotlar raqamli transformatsiya jarayonining samaradorligini yanada oshirish va yangi menejment yondashuvlarini ishlab chiqishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Safarova D. Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalar jarayonlarini boshqarish yo‘llari. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot, 2024.
2. Akbarov S. Raqamli texnologiyalarni qo‘llash orqali korxonalarda HR menejment tizimini takomillashtirish (“O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ misolida). Management and Economics Scientific Research Journal.
3. Xurramov A. Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarining o‘rni va roli. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting.
4. Suyarov A.M. Formation of information and communication competence of the teacher as an one of the main tasks of modern education. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. Volume 4, Issue 4, April-2023.–C.243-257.
5. Zokirova D. Raqamli transformatsiya sharoitida korxonalar moliyaviy xavfsizligini ta’minlashning ilmiy-nazariy asoslari. Ijodkor O‘qituvchi jurnali.
6. Mannapova M. Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari: jahon tendensiyalari va O‘zbekiston strategik yo‘nalishlari. Ilm-fan yangiliklari konferensiyasi.
7. Suyarov, A., Raximov, S., Abduraxmanov M. (2025). Methodology of using information technology software tools in teaching mathematics. The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences (EPESS), 45, 106-115.